ΠΡΕΣΒ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΙΓΑΡΑΣ
ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Γ΄ Ο ΒΑΡΔΑΛΗΣ (ΣΠΑΝΟΣ) Ο ΑΠΟ ΛΑΡΙΣΗΣ

Ὁ οἰκουμενικός πατριάρχης Διονύσιος ὁ Γ΄ ὑπῆρξε γόνος τῆς οἰκογένειας τῶν Βαρδαλαίων, τῆς νήσου Ἄνδρου, οἱ ὁποῖοι διακρίθηκαν οἰκογενειακῶς κατά τόν ΙΖ΄ αἰῶνα. Δέν γνωρίζουμε τόν ἀκριβή χρόνο τῆς γεννήσεώς του. Ὁ πατέρας του καί ὁ ἀδερφός του μετέβηκαν στήν Κωνσταντινούπολη καί κατόρθωσαν νά ἀναρριχηθοῦν σέ σημαντικές θέσεις τῆς κοινωνίας τῆς πόλεως. Ὁ πατέρας τοῦ Διονυσίου ἦταν ἔμπιστος τραπεζίτης στό παλάτι τοῦ σουλτάνου, ὅπως καί ἀδερφός του τραπεζίτης τῶν ὑπουργῶν καί ἄλλων μεγιστάνων στήν τότε ὀθωμανική ἐπικράτεια.

Ὁ Διονύσιος παρέμεινε στήν Ἄνδρο, ἔγινε μοναχός στήν περίφημη Μονή τῆς Παναχράντου τοῦ νησιοῦ καί γι᾽ αὐτό ἀναφέρεται ὡς Ἀνδριώτης καί Παναχραντιώτης. Μετά τόν θάνατο τοῦ πατέρα καί τοῦ ἀδερφοῦ του ὅλη ἡ περιουσία πέρασε στόν ἔλεγχο τοῦ Διονυσίου. Διακόνησε ὡς μέγας πρωτοσύγκελος τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἕως τό 1652, ὁπότε ἐκλέχθηκε μητροπολίτης τῆς Λάρισας.

Ὁ Διονύσιος ἦταν καλλιεργημένος πνευματικά, αὐστηρός μέ τόν ἑαυτό του, ἀγαθός μέ τούς ἄλλους καί ἀσκητικός στή ζωή του, καλός τηρητής τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξης καί τῆς παράδοσης. Τό παρωνύμιο Βαρδαλῆς, κατά τόν Ἀθηνῶν Μελέτιο, ὀφείλεται στήν ἐμπάθεια κάποιων πρός τό πρόσωπο τοῦ Διονυσίου. Ἡ μετατροπή τοῦ Βαρδαλῆς σέ Παρδαλῆς ὀφείλεται σέ παραφθορά τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος.

Τό ἐπώνυμο Βαρδαλῆς ἀναφέρεται ἤδη ἀπό τόν 13ο αἰῶνα. Ὁ βυζαντινός ποιητής Μανουήλ Φιλῆς, σέ ἕνα ἐπίγραμμά του πρός τήν Παναγία, μνημονεύει τόν Μανουήλ Βαρδαλῆ. Ἐπίσης, ὁ βυζαντινός λόγιος Λέων ὁ Βαρδαλῆς ἦταν ἀνιψιός τοῦ μεγάλου λογοθέτη (πρωθυπουργοῦ) τοῦ Βυζαντίου Θεόδωρου Μετοχίτη, τοῦ ὁποίου σώζονται ἐπιστολές του. Τό 1296 διορίστηκε ἀπό τόν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο Β΄ πρεσβευτής στή Βενετία, ἔγραψε ἰαμβικούς στίχους, γνωμικά καί ἐνδιαφέρουσες ἐπιστολές, καθώς καί λόγους πρός τόν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο Γ΄ Παλαιολόγο.

Στήν Ἄνδρο, τό ἐπώνυμο Βαρδαλῆς ἀπαντᾶ στήν περιοχή του Κορθίου καί στήν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ. Ἔχουμε ὀνόματα ὅπως χατζη-Νικόλαος Βαρδαλῆς 1785, Δημήτριος Νικολοῦ Βαρδαλῆς 1787, Γιαννάκης Νικολοῦ Βαρδαλῆς 1789, παπα-χατζῆς Βαρδαλῆς 1826, Μιχάλης Βαρδαλῆς 1865, Νικολός Βαρδαλῆς 1870 κ.ἄ. Τό ἔτος 1912 καί 1913 ἔπεσαν στό πεδίο τῆς μάχης οἱ ἐκ Κορθίου ὁπλῖτες ἀδελφοί Ἰωάννης Α. Βαρδαλῆς καί Μιχαήλ Ἀ. Βαρδαλῆς.

Ὁ Νικόλαος Βαρδαλῆς γεννήθηκε τό 1752. Ὡς γεγονός θά ἀναφέρουμε μία συνάντηση στήν οἰκεία τοῦ Νικολάου μέ τόν κατόπιν ἐπίσκοπο τῆς Θήρας Ζαχαρία Μαθᾶ, ὅπου εἶδε ἕνα πολύτιμο χρυσό ἐγκόλπιο μετά χρυσῆς ἁλυσίδας, πού ἔφερε ἐν μέσῳ χρυσῆς πλάκας τόν Ἰησοῦ Χριστό καί περιμετρικά διπλῆ σειρά μέ διαμάντια καί τήν ἑξῆς ἐγχάρακτη ἐπιγραφή «Ὁ Λαρίσης Διονύσιος Βαρδαλῆς 1659». Αὐτό τό ἐξαιρετικῆς τέχνης ἐγκόλπιο τό διατηροῦσε στήν κατοχή του ὁ Νικόλαος Βαρδαλῆς μέ πολλή προσοχή καί εὐλάβεια, συμνυνόμενος ὅτι εἶχε συγγενέψει μέ τόν Διονύσιο Γ΄, ἀρχικῶς ὡς μητροπολίτης τῆς Λάρισας καί ἔπειτα ὡς πατριάρχης. Ὁ Ζαχαρίας Μαθᾶς ρώτησε τόν Νικόλαο πόσο ἐτῶν εἶναι τώρα καί ἐκεῖνος ἀπάντησε 60, καί ποία συγγένεια εἶχε μέ τόν πατριάρχη Διονύσιο Γ΄ καί τοῦ ἀπάντησε ὅτι ἦταν ἀδελφός τοῦ παππού του Νικολάου Βαρδαλῆ.

Ὁ Διονύσιος Βαρδαλῆς ἐκλέχθηκε μητροπολίτης τῆς Λάρισας, διαδεχόμενος τόν Παΐσιο, τόν Ἰούλιο τοῦ 1652. Τό 1659 ἀνέλαβε προεδρικῶς, μετά τόν ἀπαγχονισμό τοῦ πρώην πατριάρχη Γαβριήλ Β΄ (στίς 30 Ἀπριλίου 1657), τήν Μητρόπολη τῆς Προύσας. Τήν περίοδο ἐκείνη ὁ μητροπολίτης τῆς Λάρισας ἀναφερόταν ὡς ὑπέρτιμος καί ἔξαρχος Δευτέρας Θεσσαλίας καί πάσης Ἑλλάδος. Ὡς μητροπολίτης τῆς Λάρισας ἀναφέρεται καί σέ ἐπιγραφή τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου στόν ναό τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου του Τυρνάβου, τόν ὁποῖο καί δώρισε. Ἀναφέρεται, ἐπίσης, καί στά δίπτυχα τῆς Μονῆς τοῦ Προφήτη Ἠλιοῦ τοῦ Τυρνάβου τά ἔτη 1654-1659. Δυστυχῶς

Ὁ δεσποτικός θρόνος, δωρεά τοῦ μητροπολίτη Διονυσίου.
Λεπτομέρεια τεχνοτροπίας μέ ἐλεφαντόδοντο (φίλντισι).

στόν Ἅγιο Ἰωάννη Πρόδρομο τοῦ Τυρνάβου κάπκε μεγάλο μέρος τῶν κειμηλίων του στήν πυρκαγιά τοῦ 2010.

Τό ὄνομα τοῦ Διονυσίου ἀναφέρεται ἐπίσης στόν κοιμητηριακό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἄλλοτε ὁμώνυμη μονή, γνωστή σύμφωνα μέ τίς πηγές ἀπό τό 1615. Στό σκευοφυλάκιο τῆς μονῆς αὐτῆς φυλασσόταν ἕνα πολύτιμο ἀρχιερατικό ἐπιτραχήλιο, ἀπό μετάξι καί βελοῦδο τῆς Φλάνδρας, χρώματος βυσσινί, κεντημένο μέ χρυσοκλωστή, τό ὁποῖο ἔφερε παραστάσεις ἁγίων, θαυμάσιας τέχνης, διηρημένο σέ 17 τετράγωνα, μέ παραστάσεις καί διάφορα χρώματα. Στήν ἄνω πλευρά τοῦ ἐπιτραχηλίου εἰκονίζεται ὁ Χριστός ἐν προτομῇ, εὐλογῶν μέ τά δύο χέρια, κάτω ἀπό τόν Χριστό ἔνθεν καί ἔνθεν ἡ Παναγία καί ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος μέ τά χέρια σέ στάση δέησης. Κάτω ἀπό αὐτούς, ἑκατέρωθεν, οἱ Ἅγιοι Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Βασίλειος ὁ Μέγας, Ἀθανάσιος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Σπυρίδων Τριμυθοῦντος, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Μόδεστος Ἱεροσολύμων, Νικόλαος ὁ Μύρων, Ἰωάννης Ἐλεήμων καί ὁ Ἅγιος Ἀχίλλιος, πολιοῦχος Λαρίσης. Ὅλοι εἶναι ὄρθιοι κρατῶντας στό ἀριστερό χέρι Εὐαγγέλιο καί μέ τήν δεξιά εὐλογοῦν. Τά ὀνόματα τῶν ἁγίων βρίσκονται ἑκατέρωθεν τῆς κεντητῆς εἰκόνας, μέ μεγαλογράμματη καί περίτεχνη γραφή. Πρίν ἀπό τό τελείωμα τοῦ ἐπιτραχηλίου μέ χρυσῆ χωριζόμενη γραμμή, ἀπό τήν μία ἄκρη στήν ἄλλη, ὑπάρχουν χρυσά κρόσσια. Στό τέλος ὑπάρχει μεγαλογράμματη γραφή, περίτεχνη καί συμπεπλεγμένη κατά τό βυζαντινό ἰδιότυπο.

«ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΣΗΣ Κ(υρίο)Υ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. 1654».

Ἦταν κάλλιστο ἔργο τῆς ἑλληνικῆς τέχνης τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνα. Ἐκεῖ τό ἐντόπισε τό 1894 ὁ ἱστοριοδίφης Νικόλαος Γιαννόπουλος, ὅταν ὑπηρετοῦσε τή στρατιωτική του θητεία στόν Τύρναβο, καί τό περιέγραψε μέ λεπτομέρεια. Τό 1897, κατά τή διάρκεια τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, τό μοναστήρι αὐτό καταστράφηκε ἀπό τούς Τούρκους ὁλοσχερῶς καί λεπλατήθηκε. Λίγα χρόνια μετά τόν πόλεμο τοῦ 1897 το πολύτιμο ἐπιτραχήλιο τοῦ Διονυσίου βρέθηκε νά ἐκτίθεται πρός πώληση στή μεγάλη ἀγορά πολεμικῶν λαφύρων στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀγοράσθηκε ἀπό Εὐρωπαίους καί περιῆλθε στήν κατοχή μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου τοῦ Βερολίνου Richard Holstein Leipzigerstrasse, ὁ ὁποῖος διέθετε ἀνατολικούς τάπητες. Ἐκεῖ ἐντοπίσθηκε ἀπό τόν καθηγητή Α. Κεραμόπουλο, τό 1904, ἐκτεθειμένο πρός πώληση ἀντί 1.500 μάρκων, μέ πλῆθος ἱερατικῶν ἀμφίων καί κειμηλίων. Τελευταία φορά τό εἶδε στήν ἔκθεση καί ἔκτοτε ἀγνοεῖται ἡ τύχη του.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπό τό 1318 ἕως τό 1739, ὁ μητροπολίτης τῆς Λάρισας εἶχε ὡς ἕδρα του τα Τρίκαλα. Γι᾽ αὐτό, κατά τίς ἐπισκέψεις του στή Λάρισα, ὁ Διονύσιος Βαρδαλῆς προτιμοῦσε νά διαμένει στόν Τύρναβο παρά στή Λάρισα, ἐπειδή στόν Τύρναβο τό χριστιανικό στοιχεῖο ἦταν πολύ ἔντονο καί ἡ τουρκική ἀπειλή ἠπιότερη.

Τό ὄνομα τοῦ Διονυσίου ἀναφέρεται καί σέ δύο ὑπομνήματα ἐκλογῆς ἐπισκόπων στόν κώδικα τῆς Μητρόπολης τῆς Λάρισας [ΕΒΕ 1472], τά ἔτη 1657 καί 1659 ἀντίστοιχα. Ὁ κώδικας αὐτός, μέ τόν ἀρ. 1471 τῆς Ἐπισκοπῆς Τρίκκης, περιέχουν πολύτιμες πληροφορίες γιά τήν ἱστορική διαδρομή τῆς Μητροπόλεώς κατά τό μεγαλύτερο διάστημα τῆς ὀθωμανικῆς κατοχῆς.

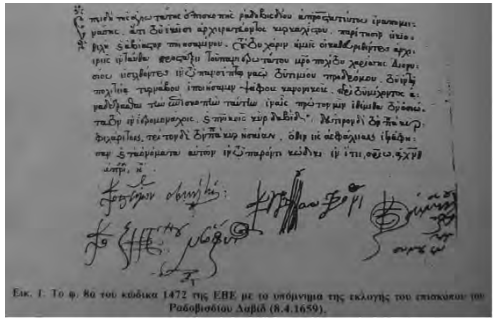

Εικ. 1. Το φ. 8α του κώδικα 1472 της ΕΒΕ με το υπόμνημα της εκλογής του επισκόπου του Ραιδεστού Δαβίδ (8.4.1659).

Ὑπογραφή τοῦ Διονυσίου Γ΄ Βαρδαλῆ (8.4.1659).

Ὅπως βλέπουμε καί στό παραπάνω ἔγγραφο, χειροτονίες ἐπισκόπων τελοῦνταν στόν καθεδρικό ναό τῶν Τρικάλων, πού εἶναι ἀφιερωμένος στόν Πρωτομάρτυρα καί Ἀρχιδιάκονο Στέφανο, καί στόν Ἅγιο Ἰωάννη Πρόδρομο τοῦ Τυρνάβου, ὁ ὁποῖος ἦταν ὁ μεγαλύτερος ἀπό ὅλους τούς ναούς καί ὑπῆρξε ὁ καθεδρικός ναός σέ ὅλη τήν ὀθωμανική κατοχή μέχρι τό 1871. Σέ πολλά ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα ἀναφέρεται ὡς τόπος σύναξης Θεσσαλῶν ἐπισκόπων, προκειμένου νά ἐκλέξουν νέο ἐπίσκοπο σέ μία χηρεύουσα θέση ἐπισκοπῆς τῆς Μητρόπολης τῆς Λάρισας. Μεταξύ τῶν χειροτονιῶν στόν ναό τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη Προδρόμου του Τυρνάβου, συμπεριλαμβάνονται, οἱ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι Θαυμακοῦ Ἀθανασίου, Ζητουνίου Νικηφόρου, Γαρδικίου Ἀνθίμου κ.ἄ.

Ὁ Διονύσιος ἀρχικῶς ἦταν νά ἐκλεγεῖ τό 1657, ἀλλά ἐκλέχθηκε ὁ Παρθένιος Γ΄. Λόγῳ κάποιων γεγονότων συκοφαντήθηκε ὁ Παρθένιος καί ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ Δ΄ διέταξε τήν τιμωρία του μέ ἀπαγχονισμό. Κρεμάστηκε στήν «Καγκελωτή Πύλη» (Παρμάκ-καπί) τῆς Κωνσταντινούπολης, στίς 24 Μαρτίου τοῦ 1657, ἀνήμερα τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου.

Στή συνέχεια, ἀνέβηκε αὐθαιρέτως στήν Οἰκουμενικό Θρόνο ὁ ἀπό Γάνου καί Χώρας Γαβριήλ Β΄, ἄνθρωπος ἀδαής τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καί ἄγευστος γραμμάτων, κατά τούς ἱστορικούς. Ἐκλέχθηκε πατριάρχης μέ τή στήριξη κοσμικῶν κύκλων, στά μέσα Ἀπριλίου τοῦ 1657, ἀλλά 12 μέρες μετά τήν ἐκλογή του καθαιρέθηκε ἀπό τήν Ἱερά Σύνοδο καί ἀνέλαβε «προ-

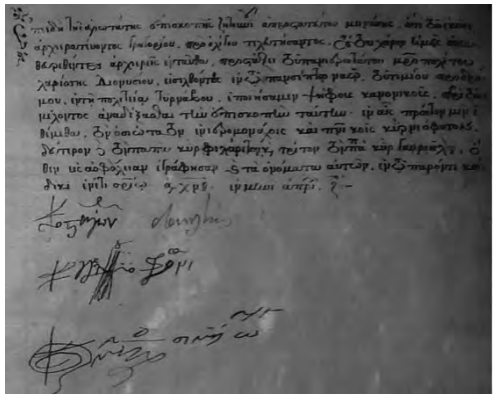

Ἡ ὑπογραφή τοῦ μητροπολίτη
Διονυσίου Γ΄ Βαρδαλῆ.

εδρικῶς» τή Μητρόπολη τῆς Προύσας. Στή συνέχεια, ἄν καί πάλι ἦταν ὑποψήφιος γιά τόν θρόνο ὁ Διονύσιος, ἐκλέχθηκε ὁ Παρθένιος Δ΄ ὁ ἐπονομαζόμενος καί Μογιλάλος ἤ Χουχούμης, πού πατριάρχευσε συνολικά 5 φορές. Στίς 29 Ἰουνίου 1662 ἐκλέχθηκε Οἰκουμενικός Πατριάρχης ὁ Μητροπολίτης τῆς Λάρισας ὁ Διονύσιος Γ΄ ὁ Βαρδαλῆς.

Λίγος ὁ χρόνος τῆς πατριαρχίας του (1662-1665), ἀλλά μέ σημαντική προσφορά. Μέ προτροπή του ὁ Μανουήλ Καστοριανός ἵδρυσε τό 1663 τό ἀνώτερο τμῆμα τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, τό ὁποῖο ἀργότερα ὀνομάστηκε Πατριαρχική Ἀκαδημία. Στή συνέχεια, μέ διάκριση ἀναμείχθηκε στίς ἐκκλησιαστικές ἔριδες τῆς Ρωσίας, πού προκλήθηκαν λόγῳ τῶν ἀλλαγῶν τίς ὁποῖες ἐπιχείρησε ὁ Πατριάρχης Νίκων καί προσπάθησε νά ἐπαναφέρει τήν τάξη.

Ἡ Πατριαρχεία τοῦ Διονυσίου ὑπῆρξε σύντομη, 1662-166, σύμφωνα μέ τήν Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου (3 ἔτη καί 4 μῆνες). Οἱ καιροί ἦταν χαλεποί... Ἐκείνη μάλιστα τήν περίοδο ἡ Ἐκκλησία διήνυε ἀγωνιζόμενη κατά τῶν Ἰησουιτῶν οἱ ὁποῖοι μέ δολοπλοκίες καταφέρνονταν κατά τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ὁ Διονύσιος ὑπέστη πολλά ἀπό τούς Ὀθωμανούς, Ἑβραίους καί Ἰησουῖτες καί ἦρθε σέ «περιωπήν μάρτυρος». Ἡ Θεία οἰκονομία τόν προφύλαξε ἀπό τούς κινδύνους, διότι ὁ Ἅγιος Θεός εἶχε τό σχέδιό του γιά τή σωτηρία τῆς ψυχῆς του.

Ὁ ἱερομόναχος καί προηγούμενος τῆς Λαύρας Κύριλλος ὁ Λαυριώτης ἔγραψε 26 στίχους γιά τό ἔργο καί τό μαρτύριο τοῦ Διονυσίου Γ΄, πού σκιαγραφοῦν ἀκριβῶς τόν βίο του. Οἱ στίχοι εἶναι μέν ἀδέξιοι ἀλλά ἱκανῶς παραστατικοί καί ἔχουν ὡς ἑξῆς:

(1662).

Διονύσιον παρευθύς τόν ἅγιον Λαρίσης
Πατριαρχεύσας δέ καλῶς τέσσερα οὗτος ἔτη,
θείας ἀποκαλύψεως κατόπιν ἠξιώθη,
Ὅθεν δή παρητήσατο τόν πολυσάλον θρόνον
καί πρός τόν Ἄθω ἔτρεξεν, ὡς ὁ φανείς ἐδήλου
ἐν βῆτα, ξί ρέ καί τῷ χί καί τῷ πρωτίστῳ ἄλφα.
Εἶχε λοιπόν τόν ἄριστον Διονύσιον τοῦτον
ἡ Λαύρα ἡ σεβάσμιος τοῦ Ἄθωνος τοῦ ὄρους
οὔτε τότε ἀπόκλειστος ἐκ τοῦ πολλοῦ του χρέους.
Ὡς οὖν ταύτην ἀνεύρηκεν οὕτω συγκεκλεισμένην,
ἔκλαυσε καί ἐθρήνησεν, ἀνώμωξεν ὡς μέγας,

ὅλῃ ψυχῇ ἱκέτευσε τόν ταύτης πολιοῦχον
Ἅγιον Ἀθανάσιον γενέσθαι συνεργόν του,
πόθῳ ἐπεκαλέσατο, ζεούσῃ τῇ καρδίᾳ.
Εἶτα ταχέως ἄπεισιν εἰς τήν Θεσσαλονίκην
ἔνθα δή ἀποδέδωκεν, ἔδωκε χρέος ἅπαν,
χρέος τό ὀφειλόμενον, τό ὑπέρογκον ταύτης,
Ἰουδαίοις τοῖς δανεισταῖς τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ,
παρ΄ ὧν ἀνέλαβεν αὐτός ἐνέχυρα τά πάντα
εἰκόνας, δισκοπότηρα, σταυρούς καί ἱερά τε,
πρός τούτοις δήτα ἔλαβε καί τάς ὁμολογίας,
αἵ περ διαφυλάττονται καί σήμερον ἀκόμη
εἰς μνήμην τε αἰώνιον καί εἰς εὐγνωμοσύνην
τοῦ εὐεργέτου, βοηθοῦ, θείου Διονυσίου,
τοῦ καί ἀποβιώσαντος ἐν ταύτῃ τε τῇ Λαύρα,
οὗτινος ἤδη σώζονται ὀστᾶ τε καί ὁ τάφος.

Σύμφωνα μέ τόν Κύριλλο Λαυριώτη, ἡ ἐκλογή τοῦ Διονυσίου, στίς 15.6.1662, δέν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτηση, τήν ἐποχή τοῦ Μεχμέτ Α΄ (1643-1687). Ὁ Κομνηνός Ὑψηλάντης ὁρίζει, λανθασμένα, ὡς ἔτος ἐκλογῆς του τό 1659, ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν καί ὁ Ζαχαρίας Μαθᾶς τό 1660 καί ὁ Καισάριος Δαπόντες δέν καθορίζει ἡμερομηνία ἀλλά ἀναφέρει ὅτι πατριάρχευσε μόνο 3 ἔτη.

Ἡ δράση του ἦταν πολύτιμη καί πολυσχιδής, γιά τά 3 ἔτη καί 4 μῆνες στόν Οἰκουμενικό Θρόνο. Γνωστή εἶναι καί περιώνυμος ἡ σχολή τῆς Κωνσταντινούπολης, πού σύστησε ὁ Μανουήλ ὁ ἐκ Καστορίας. Ὁ Ματθαῖος Παρανίκας ἀναφέρει ὡς ἔτος ἵδρυσής της τό 1621, ὁ Μανουήλ Ἰ. Γεδεών τό 1663, καί ἀποδίδουν τήν ἵδρυσή της στόν πατριάρχη τῶν Ἱεροσολύμων Νεκτάριο. Στήν ἵδρυσή της ὅμως, πρωτίστως, συνετέλεσε ὁ Διονύσιος Γ΄. Ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος, διάδοχος τοῦ Νεκταρίου, προσφωνῶν τόν «Τόμον Καταλλαγῆς», ἀναφέρει καί τά ἑξῆς: «καί τόν θεοφιλέστατον ἐκεῖνον ἄνδρα κύριον Μανωλάκην συστῆσαι σχολήν ἐποίησας ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς ἀναζωπύρωσιν τῆς σοφίας καί τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐπίδοσιν». Πρόκειται γιά τή γνωστή Πατριαρχική Σχολή, ἡ ὁποία πρόσφερε τόσα σπουδαῖα κατά τή διάρκεια τῆς ὀθωμανικῆς κατοχῆς στήν ἑλληνική παιδεία καί στήν ὀρθόδοξη πίστη. Ἀπό ἐκεῖ ἀποφοίτησαν σπουδαῖοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι σταδιοδρόμησαν στόν ἐκκλησιαστικό κύκλο ἐπιρροῆς τοῦ Οἰκουμε-

νικοῦ Πατριαρχείου, στή φαναριώτικη διπλωματία καί στίς ἑλληνικές σχολές πού ὑπῆρχαν στά πνευματικά κέντρα τῆς ἐποχῆς. Ὁ Διονύσιος εἶχε μεγαλύτερη ἐπιρροή στόν Μανουήλ ἀπό τόν Νεκτάριο. Ἡ Σχολή αὐτή μετονομάστηκε σέ Πατριαρχική Ἀκαδημία, γιά τό φιλοσοφικό τμῆμα τῆς ὁποίας ὁ Διονύσιος ἐξέδωσε ἕνα σιγίλιο, τόν Ἰούνιο τοῦ 1663.

Ἀκολούθως, ἀσχολήθηκε μέ τίς δολοπλοκίες καί τίς ἐκκλησιαστικές ἔριδες τοῦ Πατριάρχη τῆς Ρωσίας Νίκωνα, πού ἀποστάτησε ἀπό τήν Μητέρα Ἐκκλησία καί ἐπιχείρησε νά κάνει μεταρρυθμίσεις στόν ἐκκλησιαστικό βίο, τό ἔτος 1665. Ἄν καί εἶχε προσκληθεῖ ἀπό τόν Δούκα τῆς Μοσχοβίας δέν πῆγε στήν Ρωσία καί ἔστειλε ἐκεῖ τούς Πατριάρχες Ἀλεξανδρείας Παΐσιο καί Ἀντιοχείας Μακάριο, τούς ὁποίους, γιά τήν μή σωστή τους στάση ἐκεῖ, τούς κήρυξε, ἀργότερα, ἔκπτωτους. Γνωρίζοντας καλά ὁ Διονύσιος τήν Μοσχοβίτικη ὑπερηφάνεια, παρακολουθοῦσε ὅλες τίς προκαταρκτικές διαπραγματεύσεις καί εἶχε στενή ἀλληλογραφία ὥστε νά ἀκολουθεῖται ἡ τάξη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀργότερα, σέ μία τοπική σύνοδο τῆς Μόσχας, τήν ὁποία εἶχε συγκαλέσει ὁ Ἀλέξιος Μιχαήλοβιτς, ὁ πατέρας τοῦ Μεγάλου Πέτρου, κατηγόρησε τόν πατριάρχη Νίκωνα γιά μηχανορραφίες καί κατάχρηση ἐξουσίας, μέ τούς Πατριάρχες Ἀλεξανδρείας Παΐσιο καί Ἀντιοχείας Μακάριο, τόν Ἀρχιεπίσκοπο Σιναίου Ἀνανία καί τούς Μητροπολῖτες Νικαίας Γρηγόριο, Ἀμασείας Κοσμᾶ, Ἰκονίου Ἀθανάσιο, Τραπεζοῦντας Θεόφιλο, Βάρνης Δανιήλ καί Χίου Θεοφάνη. Ὁ Νίκων ἐκδιώχθηκε καί τήν θέση του πῆρε ὁ νέος Πατριάρχης Ρωσίας Ἰωάσαφ. Ταυτόχρονα ὅμως θῦμα τῆς ἄνω ταραχώδους κατάστασης ἔπεσε καί ὁ Διονύσιος Γ΄ καί συκοφαντήθηκε πάραυτα.

Ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ὁδηγήθηκε στή Μονή τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους

Θέλων ὁ Κύριος ἡμῶν, τήν σωτηρία του πατριάρχη, τοῦ ἐμφανίσθηκε μέσα στόν πατριαρχικό οἶκο ὡς πτωχός καί ξένος ζητῶντας νά παρουσιασθεῖ μπροστά στόν πατριάρχη γιά νά τοῦ μιλήσει. Οἱ διάκονοι, ὅμως, τόν ἔδιωξαν, βλέποντάς τον ξένο καί πτωχό. Ὁ Κύριος βρῆκε τρόπο, χωρίς νά τό ἀντιληφθοῦν, καί τελικῶς ἀντάμωσε τόν Διονύσιο καί τοῦ εἶπε: «Δέσποτα, σέ παρακαλῶ τί νά κάνω γιά νά σωθῶ;» καί ὁ πατριάρχης ἀποκρίθηκε «Δέν ξέρω».

Τότε ὁ πτωχός τοῦ εἶπε: «Καί ἐπειδή δέν ξέρεις, τί Πατριάρχης εἶσαι; Καί γιατί δέν ἀφήνεις τήν δόξα τούτου τοῦ κόσμου γιά νά σωθεῖς;» Ὁ πατριάρχης τοῦ ἀπάντησε: «Καί ποῦ νά πάω;»

Ὁ πτωχός τοῦ εἶπε: «Στό Ἅγιον Ὄρος». Αὐτό εἶπε καί ἔγινε ἄφαντος.

Καί εὐθύς ἐξαπλώθηκε μεγάλη εὐωδία σέ ὅλο τόν τόπο. Τότε ἀμέσως ὁ πατριάρχης συγκάλεσε τή Σύνοδο, τούς διηγήθηκε τό γεγονός καί τούς παρέδωσε τήν παραίτηση του.

Ἕξι μῆνες μετά τήν ἀποχώρησή του, ἀφοῦ διακόνησε τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, κατά τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1666, τοῦ δόθηκε ἡ Μητρόπολη τῶν Θεσσαλονικέων, ἀπό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχη Διονύσιο Δ΄ κατά τήν δεύτερη πατριαρχία του. Ἐκεῖ, προσπάθησε νά βάλει σέ τάξη διάφορα ἐκκλησιαστικά θέματα, διοικητικά καί κτηματικά. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Διονύσιος μετέβη γιά λίγο στήν παλιά του Μητρόπολη τῆς Λάρισας, ὅπου ἦταν λίαν ἀγαπητός. Αὐτό ἀναφέρει ὁ Λεκιέν στό ἔργο του, ὅτι συναντήθηκε ὁ πρώην Λαρίσης Διονύσιος μέ τόν Ἄγγλο περιηγητή Edward Brown περί τό 1670.

Τό ἴδιο ἔτος 1670 ὁ Διονύσιος μετέβη στά Ἱεροσόλυμα, ὅπου συνάντησε τόν πρώην Ἱεροσολύμων Νεκτάριο καί παρευρέθηκε στήν προπαρασκευή τοῦ Ἁγίου Μύρου, τήν Μ. Πέμπτη. Ἀφιέρωσε στόν Πανάγιο Τάφο εἰς αἰώνιο μνημόσυνό του 10.000 γρόσια, γιά νά δαπανηθοῦν στήν κατασκευή ἄρτων λευκῶν καί καθαρῶν (πρόσφορα) καί νά διανέμονται κάθε Σάββατο ὅλο τό ἔτος σέ ὅλους τούς Ἁγιοταφῖτες πατέρες, σέ ὅλες τίς ἱερές μονές καί τούς Ἱερούς Ναούς τῆς Ἁγίας γῆς τῶν Ἱεροσολύμων.

«τοῖς μέν πρός μικράν γοῦν παραμυθία, τοῖς δ᾽ αὖθις πρός ὁλοκάρπωσιν τῷ Κυρίῳ».

Κατά τή Θεία Λειτουργία τοῦ Διονυσίου στή Μονή τοῦ Σινᾶ δημιουργήθηκε ἀντιζηλία μέ τόν Ἀρχιεπίσκοπο Σιναίου Ἀνανία. Στίς 21 Ὀκτωβρίου 1665 καί τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1666 ἀνέλαβε «προεδρικῶς» τή Μητρόπολη τῆς Θεσσαλονίκης. Τό 1670 πῆγε στά Ἱεροσόλυμα, ὅπως ἀναφέρει κώδικας, «Οὐ μήν ἀλλά καί εἰς τό Σίναιον ἀπελθών ὁ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Ἁγιώτατος κύρ Διονύσιος ὁ ἐξ Ἄνδρου ἱστορίας χάριν, καί θέλων νά λειτουργήση εἰς τήν μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ μοναστηρίου καί ἐνδυόμενος εἰς τό μέσον, εὑρέθη σιμά του καί ὁ ἀναίσχυντος Ἀνανίας, συμφορῶν καί καθεζόμενος εἰς ὅμοιον θρονί. Θέλων δέ ὁ Πατριάρχης νά φορέση τήν κορώναν του, ἔφερε καί ὁ Ἀνανίας νά φορέση καί αὐτός μίτραν. Ὅθεν ὁ πατριάρχης θαυμάσας εἰς τήν ἀναίδειαν τοῦ Ἀνανίου δέν ἐφόρεσε μίτραν, διά νά μή φορέση καί ὁ ἀποτρόπαιος Ἀνανίας, καί ἐλειτούργησε ἀσκεπής».

Ἔφθασε τελικά ἡ ὥρα πού νά γίνει πράξη, ἡ συνομιλία πού εἶχε μέ τόν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό. «Καί γιατί δέν ἀφήνεις τήν δόξα τούτου τοῦ κόσμου γιά νά σωθεῖς;» «καί ποῦ νά πάω; «Στό Ἅγιον Ὄρος». Ἐγκαταστάθηκε στή Μονή Μεγίστης Λαύρας, τήν ὁποία καί ἀνακαίνισε ἐκ βάθρων. Ἡ ἀκμή της ἔφθασε σέ ὑψηλά ἐπίπεδα. Ἔστρωσε ὅλους τούς δρόμους της μέ λίθινες πλάκες, πῆρε πίσω τά ἐνέχυρά της ἀπό τούς τοκογλύφους, ἀνήγειρε τό Κυριακό τῆς Σκήτης τῆς Μεγάλης τῆς Ἁγίας Ἄννας, κατασκεύασε πολλά κελιά καί πύργους στό Ἅγιον Ὄρος. Τήν περίοδο τῆς μεγάλης ἀνακατασκευῆς ἡ Μ. Λαύρα εἶχε 400 κελιά μέ τά μετόχια καί ἕναν μεγάλο πύργο, τά ὁποῖα εἶχε δωρίσει ὁ Ἰωάννης Τσιμισκής. Ἡ πτέρυγα ἀπέκτησε τή σημερινή της μορφή καί διάταξη μετά τήν ἀνασυγκρότηση τῆς Μονῆς ἀπό τόν Πατριάρχη Διονύσιο Γ΄ Βαρδαλῆ (1662–1665), ὁ ὁποῖος ἐγκαταστάθηκε στή μονή τό 1670 καί ἔμεινε ἐκεῖ μέχρι τόν θάνατό του τό 1696. Ἐπίσης, ὑπάρχουν πολλά ἔγγραφα καί σιγίλια τοῦ Διονυσίου.

Οἱ δωρητές πρίν ἀπό τόν Διονύσιο ἦταν ὁ Νεῖλος ὁ Νοταρᾶς τῆς παλαιᾶς μεγάλης οἰκογένειας τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἔκτισε ἕναν Πύργο τό 1628, ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἄνθιμος Β΄ πού ἔκτισε τόν ναΐσκο τῶν Ἀρχαγγέλων, ὁ Διονύσιος πού δώρησε ὡραιοπλούμιστα τζινία στό καθολικό τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου. Ἔκτισε τόν πύργο τῶν Ἀρχαγγέλων, ἀνακαίνισε τό κάθισμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἀνακαίνισε τό παλαιό οἴκημα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ Γ΄(1078-1080) καί βοήθησε τά μέγιστα στήν ἀνέγερση νοσοκομείου καί στό ἀρχονταρίκι τῆς Μονῆς Ἰβήρων.

Ἐπίσης, στό μέσο πρός τήν κορυφή τοῦ Ἄθωνος ἀνήγειρε ἕναν ναΐσκο πρός τιμήν τῆς Θεοτόκου καί τόν γνωστό ναό τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, καί δώρισε τήν ἀσημένια εἰκόνα στήν κορυφή τοῦ Ἄθωνος. Ταυτόχρονα, δέν ξέχασε τήν γενέτειρά του καί ἀφιέρωσε στή Μονή τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς 2 ἀσημένια ἑξαπτέρυγα βάρους 575 δραμιῶν τό καθένα καί πολλά ἄλλα ἐκκλησιαστικά κειμήλια. Στό Σινᾶ σώζεται ἕνα κηροπήγιο μέ τήν ἐπιγραφή «πανιερωτάτου Μητροπολίτου Λαρίσης κυρ. Διονυσίου 1655».

Κατά τήν πολυετῆ παρουσία του στό Ἅγιον Ὄρος εὐεργέτησε μέ ποικίλους τρόπους τή μονή τῆς μετανοίας του. Στό σκευοφυλάκιο τῆς Μεγίστης Λαύρας ὑπάρχουν πολλά ἀντικείμενα τοῦ Διονυσίου ὡς πατριάρχη, ὅπως ἡ ποιμαντορική ράβδος, δύο σάκοι χρυσοκέντητοι καί ἕνα ἐπιτραχήλιο χρυσοκέντητο μέ τίς παραστάσεις τοῦ Δωδεκάορτου καί τήν ἐπιγραφή:

«ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΙΕΡΟΝ ΕΠΙΤΡΑΧΗΛΙΟΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΥΡΙΟΥ Κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΛΑΡΙΣΣΗΣ ΠΡΟΒΙΒΑΣΘΕΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΘΡΟΝΟΝ, ἐν ἔτει ΑΧΞΒ [=1662] Ἰουλίου Α΄ Ἰνδικτιῶνος Ε΄».

Ἀντίγραφο τῆς εἰκόνας του ὑπάρχει στή μεγάλη αἴθουσα τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου μέ μέριμνα τοῦ πατριάρχη Ἰωακείμ Γ΄. Οἱ ἀδελφότητες τῶν Ἱερῶν Μονῶν βρέθηκαν σέ δεινή ἐκκλησιαστική διχοστασία περί τῆς ἱερᾶς προσκομιδῆς, ἀπό ὅ,τι μαρτυρεῖ ἕνα γράμμα τοῦ πατριάρχη Παρθενίου Δ΄ τοῦ Μογιλάλου. Σέ τέτοιο σκανδαλώδης βαθμό ἔφτασε ὥστε ἀπειλοῦνταν ἡ εἰρηνική συνύπαρξη ὅλων τῶν μονῶν τοῦ Ἁγιονύμου Ὄρους. Μέ ζῆλο καί ἀγάπη πρός τήν Ἐκκλησία ἐργάστηκε ὁ Διονύσιος, μέ λόγους καί ἔργα, ὥστε νά προλάβει τά χειρότερα καί νά σταματήσει ὁ σκανδαλισμός μεταξύ τῶν ἀδελφῶν.

Στόν τάφο του ὑπάρχει μία ἐπιγραφή, στήν ὁποία ἀναφέρεται ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου του, 14 Ὀκτωβρίου 1696. Ἐπίσης, στούς τάφους τῶν πατριαρχῶν, διατηρεῖται τοιχογραφία του ὡς πατριάρχη. Ὁ Διονύσιος Βαρδαλῆς κοιμήθηκε στήν Ἱερά Μονή τῆς Μεγίστης Λαύρας καί ἐτάφη στίς 14 Ὀκτωβρίου 1696.

Ὅπως προκύπτει ἀπό τό τηρούμενο ἀπό χιλιετίας βιβλίο, ἐπονομαζόμενο «Κουβαρᾶς», στήν ἱστορική της διαδρομή μόνασαν ἐντός της 27 πατριάρχες, 150 ἀρχιερεῖς, 168 ἡγούμενοι, 3.400 ἱερομόναχοι, καί 14.000 μοναχοί. Στήν περιοχή της ἄκμασαν ἀρχαία μονύδρια, ἀρκετές ἐξαρτηματικές σκῆτες, οἱ ὁποῖες σήμερα ἀποτελοῦν ἁπλῶς περιοχές κελιῶν ἤ ἡσυχαστηρίων. Ἐδῶ ἀσκήτεψαν καί ἐτελειώθησαν πολλοί καί ἐπώνυμοι ἀναχωρητές καί ἐρημῖτες. Περισσότεροι ἀπό 60 ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας ἐγκαταβίωσαν στή Μεγίστη Λαύρα.

Οἱ βιογράφοι τοῦ Διονυσίου ἔγραψαν γι᾽ αὐτόν: «εἰσῆλθες γάρ διά τῆς θύρας εἰς τήν ἀξίαν τῆς πατριαρχικῆς περιωπῆς... οὐ βίᾳ, οὐ δυναστείᾳ, οὐ πονηρίᾳ καί τέχνῃ τινί». Ὑπῆρξε «συνετός καί ἐνάρετος, εἶχεν ἦθος καί λόγον καί φρόνημα σταθερόν... μαρτυρικόν βίον ζήσας, εἴπερ τις ἄλλος νηστεύων, ἀγρυπνῶν, ἐλεῶν, ἀνεχόμενος, προσευχόμενος καί πάσαις ὡς εἰπεῖν ταῖς ἀρεταῖς κατακοσμούμενος». Διετέλεσε...

Μητροπολίτης τῆς Λάρισας (1652-1662) 10 ἔτη.
Οἰκουμενικός Πατριάρχης (1662-1665) 3 ἔτη καί 4 μῆνες.
Μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης (1666-1669) 3 ἔτη καί 5 μῆνες.
Μοναχός στήν Μεγίστη Λαύρα (1670-1696) 26 ἔτη.

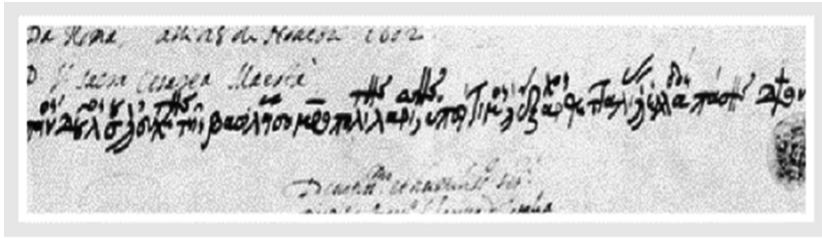

Ὑπογραφή τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης κ.κ. Διονυσίου τοῦ Βαρδαλῆ,
σέ ἔγγραφό του πρός τόν Αὐτοκράτορα Ροδόλφο Β' 1662.

Ὁ θρόνος τοῦ Διονυσίου στόν Τύρναβο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μανουήλ Ι. Γεδεών, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 579 καί 582.

Μανουήλ Ι. Γεδεών, *Κανονικαί Διατάξεις*, τ. Α΄ σσ. 55-56.

Ζαχαρίου Ν. Μαθᾶ, *Κατάλογος ἱστορικός τῶν πρώτων ἐπισκόπων καί τῶν ἐφεξῆς Πατριαρχῶν καί τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει*, σσ. 132-136, 311-312 ἐκδ. Β΄.

Boissonade, *Anecdota Graeca*, τ.Α Paris 1829, σ. 402.

Χρυσόβουλα Σέρβων καί Ἑλλήνων βασιλέων ἐν περιοδικῷ ΄΄Βυζαντίδι΄΄.

Νικολ. Ι. Γιαννοπούλλου, *Χριστιανικαί ἐπιγραφαί Τυρνάβου*.

Bull de corresp. Heuzey τ.XXIII σσ. 412, 413, ἀριθμ. 32, 36.

Ἀντ. Κεραμόπουλος. «Ἐθνικόν Κειμήλιον, ἀπαχθέν λάφυρο», ἐφημ. *Ἀγών* ἔτος Ε΄ (1904). Ἀριθμ. 257-258.

Ἐπετηρίς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, 1914, σσ. 271-273.

Μηνᾶ Δ. Χαμουδοπούλου, *Ἀρχιερατικαί ἐναλλαγαί*, 1616-1674.

Bibliotheque Greque Vulgaire, σσ. 77-80 καί 166-182.

Κυρίλλου Λαυριώτου, *Ἐθνική Χρονογραφία*.

Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως, τ. Β΄ σσ. 601-602.

Ματθαίου Παρανίκα, *Περί τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Σχολῆς*, τ. Θ΄ (1884-5), σ. 11.

Μελετίου Ἀθηνῶν, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τ. Γ΄ σ. 469.

Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, *Ἀνέκδοτα πατριαρχικά γράμματα*.

«Le Quien», *Oriens christianus* II. 110.

Μακαρίου Τριγώνη, *Προσκυνητάριον Λαύρας*, σσ. 9, 11, 12, 13, 36, 52.

Κ.Ν. Παπαμιχαλοπούλου, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα καί ἐπιγραφαί τῆς ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ Μονῆς*, τ. Ζ΄ (1918), σ. 508.